

Yükseköğretimde Gelecek Senaryolarına İlişkin Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma*

The views of the education faculty students on future scenarios in higher education: A phenomenological analysis

Faruk Levent¹, R. Şamil Tatık¹, Semih Çayak², Bahar Doğan²

¹Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul

²Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Özet

Bu çalışmanın amacı, yükseköğretimde gelecek senaryolarına ilişkin eğitim fakültesi öğrencilerinin görüşlerini incelemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseniyle yürütülmüş olan bu çalışma kapsamında İstanbul ilindeki bir devlet üniversitesinde eğitim alan eğitim fakültesi öğrencileriyle odak grup görüşmesi yapılmıştır. Çalışma grubu, gönüllülük esaslı amaçlı örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Elde edilen veriler kodlanarak kategoriler altında toplanmış ve betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma bulgularına dayanarak katılımcıların yükseköğretimin geleceğine ilişkin iyimser, farklı ve orijinal senaryolar ileri sürdükleri söylenebilir. Bulgular arasında; gelecekte yükseköğretime giriş sınavlarının kalkacağı, öğrenci seçiminde problem çözme ve teknolojiyi kullanma becerisi gibi kriterlere bakılacağı, derslerin tartışma ve proje odaklı işleneceği, ders değerlendirmelerinin ekran görüşü ve ürün üzerinden yapılacağı, eğitimde robot öğretmenlerin kullanılacağı şeklindeki katılımcı görüşleri dikkat çekmektedir.

Anahtar sözcükler: Gelecek, gelecek senaryoları, fenomenoloji, üniversite, yükseköğretim.

Abstract

The purpose of this study is to examine education faculty students' views relating to future scenarios in higher education. Phenomenology model, one of the qualitative methods, was used in the research. The study's data obtained by using interview method which is one of the quality research techniques. In the research, focus group interview was executed on university students studying in a faculty of education in a state university in İstanbul. The working group was created having a specified goal sampling method. The obtained data was gathered under categories by coding and descriptive analysis was made. Based on the findings of the research, students have typically optimistic, different and original views on scenarios about future of higher education. Among the findings, it is remarked that the entrance exams to higher education will be repealed, the criteria as problem solving and technology skills will be tested on choice of student, lessons will be taught as discussion and project oriented, evaluations of lesson will be made through peer opinion and product, robotic teachers will be used in education.

Keywords: Future, future scenarios, higher education, phenomenology, university.

Eğitim, bir ülkenin geleceğinin şekillendirilmesindeki en güçlü araçların başında gelmektedir (Bhattacharya, 2012; UNICEF, 2015). Öğrencileri yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri zorluklarla başa çıkabilen, etkili ve verimli bir şekilde çalışabilen bireyler olarak yetiştirmek 21. yüzyılın en önemli eğitimsel hedefleri arasında kabul edilmektedir (Wegner, 2008, s. 3).

Bu yönüyle gelecek, eğitimin temel sorun alanlarından birisidir (Eckersley, 1999).

Eğitim kurumları, düzenli bir şekilde geleceğe yönelik planlama yapmak durumundadır. Okullar, planlama yaparken daha umut dolu bir gelecek yaratmak ve öğrencilerini istenilen şekilde eğitmek için gelecek tahminlerini göz önünde bu-

İletişim / Correspondence:

Yrd. Doç. Dr. Faruk Levent
Marmara Üniversitesi Atatürk
Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri
Bölümü, İstanbul
e-posta: faruk.levent@marmara.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi 2017;7(2):105–115. © 2017 Deomed

Geliş tarihi / Received: Temmuz / July 22, 2016; Kabul tarihi / Accepted: Nisan / April 18, 2017

Bu çevrimiçi makalenin atıf künyesi / Please cite this online article as: Levent, F., Tatık, R. Ş., Çayak, S., Doğan, B. (2017). Yükseköğretimde gelecek senaryolarına ilişkin eğitim fakültesi öğrencilerinin görüşleri: Fenomenolojik bir araştırma. *Yükseköğretim Dergisi*, 7(1), 105–115. doi:10.2399/yod.17.008

*Bu çalışmanın ilk hali, 31 Mayıs–3 Haziran 2016 tarihlerinde Muğla'da düzenlenen 3. Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Çevrimiçi erişim / Online available at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.17.008 • Karekod / QR code:

ludurmalıdır (Marx, 2001, *akt.* Gültekin, 2006). Bu bağlamda eğitim kurumları, geleceği anlamak ve geleceğe yönelik bir öngörü geliştirmek için çalışmalar yapmalıdır.

Gelecek, bugünün doğrusal bir uzantısı olmayacaksa, yarını görebilmek ve daha iyi bir yaşam planlayabilmek için bu değişim sürecinde ortaya çıkan yeni değerleri iyi anlamak ve gelecek için alınacak kararları bu değerler çerçevesinde gözden geçirmek gerekmektedir (Parlar, 2012). Eğitimde yeni değerler; entelektüel gelişimi, öğrenmeyi, öğrenci merkezli yeni öğrenme yollarını, sosyal öğrenmeyi ve yaşam boyu öğrenmeyi içermektedir (Aubusson ve Schuck, 2013). Bunun yanında eğitim; toplumsal ve ulusal bütünleşmeyi artırmak, modernizasyon sürecini hızlandırmak, sosyal, ahlaki ve manevi değerleri geliştirmek için gerekli görülmektedir (Dwivedi ve Maheshwari, 2013).

Üniversiteler; ülkelerin gelişmesinde, kalkınmasında, değişiminde ve dönüşümünde kritik rol oynayan kurumlardır (Mowery ve Sampat, 2006, s. 212). Yükseköğretim, bir ülkede ekonominin sanayi ve diğer sektörlerine yetenekli insan gücü sağlayan bir mekanizma olarak görülmektedir (Azman, Sirat ve Karim, 2010). Bu açıdan yükseköğretime doğrudan katılın ya da katılmasın toplumun tüm üyelerinin onun niteliklerinden ve performansından etkilendiğini söylemek mümkündür (Brennan, Enders, Musselin, Teichler ve Valimaa, 2008, s. 5).

Günümüzde eğitimin, geleceğini etkileyecek dikkat çeken değişimlerle karşı karşıya olduğu görülmektedir (Aubusson ve Schuck, 2013). Teknolojik yenilikler ve bilimsel gelişmeler, üniversitelerin öğretim hizmetlerinde ve öğrencilerin öğrenme alışkanlıklarında değişikliklere neden olmuştur (Avella, Kebritchi, Nunn ve Kanai, 2016). Uzaktan eğitim, gelişmiş öğrenme yönetim sistemleri ve dünya çapında araştırma şirketleri ile işbirliği yapılması üniversitelerin geçirdiği dönüşümsel bazı değişikliklerden bazılarıdır (Glenn ve D'Agostino, 2008).

Üniversiteler, toplumun ileri gitmesi için doğrudan veya dolaylı olarak yeniliği desteklemede, sürdürmede, geliştirmede ve teşvik etmede önemli rol oynamaktadır (Blass ve Hayward, 2014). Birçok araştırmacı; eğilim analizleri (*trend analysis*), nedensel katmanlı analizler (*causal layered analysis*), Delphi çalışmaları ve senaryo geliştirme gibi farklı yöntem ve teknikler kullanılarak üniversitelerin gelecekteki durumlarına ilişkin öngörüler ortaya koymaya çalışmaktadır (Beynaghi vd., 2016).

Gelecek Senaryoları

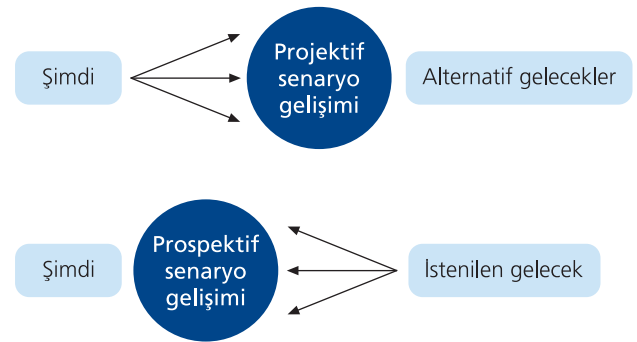
Senaryo kavramının ortaya çıkışı, 1940'lı yıllarda Research and Development (RAND) şirketinde geleceğe yönelik düşünceler üreten Herman Kahn öncülüğünde başlamıştır (McIntyre, 2004). 1960'lardan itibaren ise sosyal tahminlerde, kamu politikaları analizlerinde ve karar vermede yaygın bir şekilde kullanılan senaryo tekniği 1970'lerden beri iş dünyasında ve

ekonomik çevrelerde kullanılmaktadır (Beynaghi vd., 2016, s. 3465). Geleceği tahmin etmekten ziyade onu keşfetmenin amaçlandığı senaryo tekniği sadece iş dünyasında kullanılmayıp aynı zamanda araştırma enstitüleri, yerel hükümetler ve uluslararası örgütler tarafından da tercih edilmektedir (Van Wieringen, Sellin ve Schmidt, 2003, s. 25).

Senaryo çalışmaları, eğitim alanında 1980'lerin ortalarından beri uygulanmaktadır (Sellin, 2002) ve bu teknik, eğitimde geleceğe yönelik yeni bakış açıları geliştirmede kullanılan etkili bir araçtır (Snoek, 2003). Bugünün kararları doğrultusunda oluşturulan alternatif durumlar olan senaryoları tahmin ve stratejilerden ayıran fark, senaryoların gelecekte karşılaşılabilecek risklere ve fırsatlara vurgu yapmasıdır (Ogilvy, 1993). Senaryoların genel olarak amacı mevcut eğilimleri tanımlamak, bilinmeyenleri ortaya çıkarmak, gelecekte olabilecekleri ve bilinmeyenleri birleştirerek alternatif gelecek öngörülerini oluşturmaktır (Schoemaker, 1992; Tzu-Ying, 2011, *akt.* Karadağ ve Kayabaşı, 2013, s. 105).

Literatürde senaryo çalışmalarına ilişkin çok farklı sınıflamalar bulunmaktadır. En bilinen sınıflamalardan birisi prospektif (olası) yol veya projektif (yansıtımlı) yol şeklindedir. Prospektif senaryolar oluşturulurken geleceğe yönelik sistematik çalışmaların hareket noktası şimdi ve şu andır. Bu yolla bunu yapan kişi istenilen bir gelecek oluşturabilir. Diğer taraftan projektif yol ise gelecekte başlar ve şimdiye doğru tersten işlemektedir. Bu yaklaşım geleceğin açık olduğunu varsayar ve istenilen geleceğin yerine ortaya çıkma ihtimali yüksek geleceği dikkate alır. ■ Şekil 1'de görüldüğü üzere bu yaklaşımda kişi istediği senaryoları oluşturamayabilir fakat hedeflediği eylem ve stratejiler aracılığıyla istenilen bir durum ortaya koyabilir (Van Wieringen vd., 2003, s. 28–29).

Bir diğer sınıflandırma ise senaryoların tanımlayıcı (tahmini) ya da normatif (geçmişe ait) olmasına göre yapılan sınıflandırmadır. Tanımlayıcı senaryolar gelecek için bir dizi alternatif senaryolar sunarken normatif senaryolar ise amaç yönelimlidir ve istenilen hedeflere ulaşmak için politika geliştirmeye karşılık

■ Şekil 1. Projektif ve prospektif senaryo gelişim yaklaşımları [Kaynak: Van Wieringen vd., 2003.].

gelmektedir. Senaryolar ayrıca senaryo konularına, senaryo kapsamının genişliğine ve son olarak da birleştirme seviyesine göre de sınıflandırılabilir (Beynaghi vd., 2016).

Snoek (2003), senaryo oluşturma sürecinin beş adımdan oluştuğunu belirtmektedir. Bu adımlar şu şekildedir: (1) Senaryolar için temel soruya karar verilmesi, (2) Değişim alanlarının belirlenmesi, (3) Değişimin en önemli alanlarının seçilmesi, (4) Geliştirilecek senaryoların belirlenmesi ve (5) Senaryoların tanımlanması ve hayata geçirilmesi.

İlgili literatürde yükseköğretime yönelik olarak farklı araştırmacılar ve kurumlar tarafından ileri sürülmüş birtakım gelecek senaryoları bulunmaktadır. Huisman, Boer ve Bótas (2012), İngiltere'deki yükseköğretimin geleceğini araştırdıkları çalışmalarında Delphi tekniğini kullanarak iki temel gelecek senaryosuna ulaşmışlardır. Senaryoların ilki yükseköğretim sisteminin 25 araştırma üniversitesi ve 70 öğretim ağırlıklı üniversite olarak ikili bir yapıya dönüşerek küçülmesidir. İkinci senaryo ise 2025 yılında İngiliz yükseköğretimine alternatif bir resim sunma amacındaki karşı senaryodur. Bu senaryo; altı araştırma üniversitesi, yaklaşık 40 kapsamlı enstitü ve beş özel tedarikçiyi kapsamaktadır. İki senaryo arasındaki temel farklılık ise birincisinin piyasa güçlerinin etkin rol üstlenmesine dayanırken diğerrinin hükümetin çok daha güçlü rolüne dayanmış olmasıdır.

Beynaghi ve diğerleri (2016), yaptıkları çalışmada; sosyal odaklı üniversiteler, çevre odaklı üniversiteler ve ekonomi odaklı üniversiteler olmak üzere üniversitelerin geleceğine ilişkin üç senaryo tipi ortaya koymuştur.

Blass, Jasman ve Shelley (2010) ise yükseköğretim sektörüne yönelik çalışmalarında beş senaryodan bahsetmektedir. Bu senaryolar; önde gelen bilgi oluşturma (*leading knowledge creation*), duyarlı bilgi oluşturma (*responsive knowledge creation*), bölgesel büyük şirketler (*regional conglomerates*), devletin mali desteğinin olmaması ve toplam kamu finansmanı (*total government funding*) başlıkları altında ele alınmaktadır.

Yükseköğretimin geleceği üzerine derin düşünceler bazen uluslararası organizasyonlar tarafından da üretilmektedir. Zira bu organizasyonların bu türden çalışmaları gerekli görmelerinin nedeni, yükseköğretimin geleceğin bilim insanlarının ve uzmanlarının yetiştirilmesinde çok önemli bir yere sahip olmasıdır (Teichler, 2013). Örneğin OECD'nin (2006) "Yükseköğretim İçin Dört Gelecek Senaryosu" adlı çalışmasında, 21. yüzyılda ortaya çıkması muhtemel gelecek senaryoları tartışılmıştır. Bu senaryolar aşağıda özetlenmiştir:

Senaryo 1

Açık ağ: Bu senaryoda, yükseköğretim daha da uluslararası hale gelecektir ve kurumlar, bilim adamları, öğrenciler ve iş piyasası gibi diğer paydaşlar arasında yoğun bir ilişki söz konusudur. Rekabetten çok işbirliğine vurgu yapılan bu senaryoda, ku-

rumların gelişmiş ağları ve sistemlerin giderek daha uyumlu olması öğrencilere küresel bir anlayışla lise sonrası eğitim ağlarından derslerini ve kendi müfredatlarını seçme imkanı sunulmaktadır. Ayrıca yeni teknolojilerin öğretim metodlarına getirdiği yeniliklerle lisans düzeyindeki standart dersler daha çok çevrimiçi (*online*) olarak verilecektir.

Senaryo 2

Hizmet eden yerel topluluklar: Bu senaryonun temelinde yükseköğretim kurumlarının ulusal ve yerel topluluklar üzerindeki etkisi bulunmaktadır. Bu senaryoda yükseköğretim kurumları; ulusal ve yerel görevlere odaklanmakta, yerel ve bölgesel topluluklarla birlikte yürüttükleri eğitim ve araştırma faaliyetlerinde yerel ekonomi ve toplumsal ihtiyaçlara cevap vermeye çalışmaktadır.

Senaryo 3

Yeni kamu sorumluluğu: Bu senaryoya göre yükseköğretim kurumlarının çoğu özerk olmakla birlikte yükseköğretim öncelikli olarak kamu fonlarından faydalanacaktır. Ancak yükseköğretim kurumları piyasa güçlerini ve finansal katkıları içeren yeni kamu yönetimi araçlarını da kullanacaktır.

Senaryo 4

Yükseköğretim kuruluşları: Bu senaryoya göre yükseköğretim kurumları şirket tabanlı olarak eğitim ve araştırma hizmetleri sunarak küresel rekabette yer alacaktır. Bununla birlikte gelecekte üniversiteler araştırma ve öğretim olarak giderek birbirinden ayrılacak ve temel görevleri ne olursa (öğretim ya da araştırma) ona odaklanacaktır. Zira araştırma üniversiteleri çok az öğretim sunacakken mesleki veya genel enstitüler sadece öğretime odaklanacaktır.

Yükseköğretimde gelecek senaryolarına ilişkin bir başka araştırma ise Pew Araştırma Şirketi (The Pew Research Center) ve Elon Üniversitesi tarafından birlikte yürütülmüştür. Bu çalışmaya 1021 kişi katılmış ve katılımcılara 2020 yılında bizleri nasıl bir yükseköğretimin beklediği sorulmuştur. Aynı çalışmada, katılımcıların geleceğe yönelik iki ayrı senaryo ortaya koydukları görülmüştür. Bunlardan birinci senaryoda, katılımcıların %39'u 2020 yılının sonunda yükseköğretimde mütevazı bazı değişimlerin olacağını belirtmiştir. Bu senaryoya göre; "2020 yılında yükseköğretim günümüzden pek farklı olmayacaktır. Kişiler sınıflardaki dev ekranları, telekonferansı ve kişisel kablosuz akıllı cihazları kullanarak daha çok kaynağa ulaşabilecekken birçok üniversite, öğrencilerin katılımını gerektiren geleneksel derslere devam edecektir. Çoğu üniversitenin öğrenme değerlendirmeleri ve mezun olma şartları muhtemelen şu anki ile aynı olacaktır." (akt. Anderson, Boyles ve Rainie, 2012).

İkinci senaryoda ise katılımcıların %60'ı üniversitelerde daha fazla değişikliğin olacağını belirtmiştir. Bu senaryoya göre;

“2020’ye kadar yükseköğretim şimdikinden oldukça farklı olacaktır. Uzman kaynaklardan yararlanmada telekonferans ve uzaktan eğitim yoğun bir şekilde benimsenecektir. Birçok öğrenme aktivitesi bireyselleştirilmiş tam öğrenme yaklaşımına göre yapılacaktır. Kampüse gelmeyi ve sınıf içi buluşmayı gerektirmeyen uzaktan eğitimle entegre olmuş karma bir sınıf sistemine geçiş olacaktır. Çoğu üniversitenin öğrenme değerlendirmeleri, birey odaklı çıktılar ve kişisel uzmanlık kapasiteleri ile ilişkili olacaktır. Mezuniyet için gerekli şartlar da önemli ölçüde bireysel çıktılara yönelik olacaktır.” (akt. Anderson vd., 2012).

Günümüzde yükseköğretimde çok sayıda değişim yönlendiricisi bulunmaktadır. Teknoloji, küreselleşme, değişen nüfus, ekonomi, değişen işveren ihtiyaçları ve değişen öğrenci beklentileri bu yönlendiricilerden bazılarıdır (Futhey, Luce ve Smith, 2011; Goldstein, 2006, akt. Casares, Dickson, Hannigan, Hinton ve Phelps, 2011). Bu değişim yönlendiricilerinin de etkisiyle yükseköğretimin geçirdiği bazı değişiklikler aşağıda maddele halinde sıralanmıştır (EDUCAUSE, 2010):

- Formal geleneksel sınırlar daha geçirgen ve gözenekli hale gelmiştir. Disiplinlerarası alanda (nanoteknoloji, biyoetik vb.) belirgin bir artış söz konusudur.
- Öğrencilerin ne zaman ve nerede eğitime katılacaklarına dair fiziksel kısıtlamalar açık ve çevrimiçi eğitim ile ortadan kalkmıştır.
- Kütüphaneler, kitap ve dergi içeren bir bina olmaktan çıkmıştır. Birçok yayın ve içerik yalnızca çevrimiçi kaynaklarda bulunmaktadır. Öğrenciler, kütüphaneleri artık bir başvuru masası (referans desk) veya fiziksel kitaplara ulaşılan bir ortam olarak görmekten çok sosyal etkileşime girebilecekleri alanlar olarak görmektedir. Arama motorları ve diğer geniş içerikli dijital platformlar her enstitü için milyonlarca kitaba erişimi olanaklı kıldığından kütüphanelerin büyüklüğünün önemi azalmıştır.
- Dijital kütüphaneler, gerekli materyalleri ve yayınları anında erişilebilir hale getirmiştir. Böylece araştırma yapmak ve bir proje içinde yer almak giderek kolaylaşmaktadır. Geniş veritabanları sayesinde öğrenciler küçük ve uzak kampüslerde geniş kapsamlı bilgilere ulaşabilmektedir.
- Dijital teknoloji ve alternatif veri ölçümleri, geleneksel araştırma ve bilimsel proje yönetimi sürecini değiştirmiştir.
- Sınıf artık bilginin yayılması için gerekli olan üç boyutlu bir ortam olmaktan çıkmıştır. Öğrenciler artık sanal ortamda bilgiye sınırsızca (fakülteye, öğretmenlere ve birbirlerine) ulaşabilmektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, üniversitelerin yapısında çeşitli değişiklikler meydana getirmiştir ve bu değişimlerin gelecekte de devam etmesi beklenmektedir (Blass vd., 2010; Christensen, 2008; White ve Glickman, 2007). Geleceği tahmin etmek elbette imkansızdır ancak olası gelişmelerin neler olacağı ve bu

gelişmelerin ne gibi sonuçları doğuracağı hem pratik hem de akademik açıdan ilgi çekici ve değerlidir (Huisman vd., 2012). Bu çalışmada, eğitim fakültesi öğrencilerinin yükseköğretimde gelecek senaryolarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni ile yürütülmüştür. Nitel araştırmalar; ilişkilerin, etkinliklerin, durumların ya da materyallerin niteliğinin incelendiği çalışmalardır. Fenomenolojik araştırmalar, bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar, örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 78). Fenomenoloji deseni, araştırmacının aslında farkında olduğu ancak hakkında derin bilgiye sahip olmadığı olguları incelemek için kullanılır. Fenomenolojik araştırmalar, kişilerin deneyimlerini sadece bir fenomen ile sınırlamakta; ne deneyimledikleri ve nasıl deneyimledikleri üzerine odaklanmaktadır (Creswell, 2007, s. 57–58). Nitekim Patton (2002, s. 104), bu yaklaşımın tamamen yabancı olunmayan ancak tam olarak anlamı kavranamayan olgulara odaklanmayı amaçlayan bir yaklaşım olduğunu ifade etmektedir.

Çalışma Grubu

Fenomenolojik araştırmalarda veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışı vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 80). Bu araştırma, 2015–2016 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarından oluşan bir çalışma grubu üzerinden yürütülmüştür. Çalışma grubunda yer alan üniversite öğrencileri gönüllülük esasına dayalı olarak amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. ■ Tablo 1’de çalışma grubundaki öğretmen adaylarıyla kişisel bilgiler verilmiştir.

■ Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya 6’sı kadın, 3’ü erkek olmak üzere toplam 9 öğretmen adayı katılmıştır. Görüşüne başvuru katılımcıların; 6’sı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, 3’ü Zihinsel Engelliler Öğretmenliği bölümü öğrencisidir. Bu öğrencilerin; 5’i üçüncü sınıf, 4’ü dördüncü sınıf öğrencisidir ve sadece ikisinin Erasmus deneyimi bulunmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

İlgili alanyazın taraması yapılarak ve uzman görüşü alınarak odak grup görüşmesinde sorulacak sorular oluşturulmuştur. Ardından üniversite öğrencileriyle randevulararak belirlenen gün, saat ve ortamda odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler ortalama 1 saat kadar sürmüştür.

Tablo 1. Çalışma grubundaki öğretmen adayları ile ilgili kişisel bilgiler.

Katılımcı	Cinsiyet	Sınıf düzeyi	Bölüm	Erasmus deneyimi
Fatma	Kadın	3	Reh. ve Psk. Danış.	Yok
Kemal	Erkek	4	Reh. ve Psk. Danış.	Var
Ali	Erkek	3	Reh. ve Psk. Danış.	Yok
Ahmet	Erkek	3	Zihinsel Engelliler Öğret.	Yok
Seda	Kadın	4	Reh. ve Psk. Danış.	Var
Serpil	Kadın	3	Zihinsel Engelliler Öğret.	Yok
Ayşe	Kadın	4	Zihinsel Engelliler Öğret.	Yok
Cemile	Kadın	3	Reh. ve Psk. Danış.	Yok
Melek	Kadın	4	Reh. ve Psk. Danış.	Yok

Verilerin Çözümlemesi

Fenomenolojik araştırmalarda veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır. Bu nedenle yapılan betimsel analizde verinin kavramsallaştırılmasına ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılmasına çalışılmaktadır. Sonuçlar betimsel bir anlatım ile sunulmakta; sık sık doğrudan alıntılara yer verilmektedir. Bunun yanında ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanmakta ve yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 80–81).

Odak grup görüşme yöntemi kullanılarak elde edilen veriler, betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Verilerin çözümlemesinde herhangi bir nitel analiz programına başvurulmamış olup sadece Word kelime işlem programı kullanılmıştır. Elde edilen ses kayıtları dinlendikten sonra yazıya aktarılmış ve görüşler benzer konu başlıkları altında gruplandırılmıştır. Daha sonra görüşler, kodlanarak analiz işlemi sonucunda belirli kategoriler altına yerleştirilmiştir. Ayrıca katılımcı görüşleri verilirken, katılımcılar kod isimlerle belirtilmiştir; örneğin Fatma, Seda vb.

Bulgular

Araştırmanın bulgularına göre çalışma grubunu oluşturan eğitim fakültesi öğrencilerinin yükseköğretimde gelecek senaryolarına ilişkin görüşleri; “Yükseköğretime giriş”, “Kampüs düzeni”, “Ders işleme tarzı”, “Ders değerlendirmesi”, “Bilgiye erişim imkanı”, “Diplomanın tanınması”, “Mezunların iş piyasası ihtiyacını karşılaması” ve “Öğretim üyelerinin özellikleri” olmak üzere dokuz tema altında toplanmıştır.

Yükseköğretime Giriş

Tablo 2’de görüldüğü gibi bu tema altında katılımcıların ifadeleri incelendiğinde; üniversitede gözlem yapma imkanının sunulması gerektiği, üniversiteye girişte aranacak kriterler, başvuru mektubunun daha önemli hale geleceği, öğrencilere mentor desteğinin sağlanacağı, üniversiteye girişte sınavın gelecekte kalkacağı ve mülakat sisteminin uygulanacağı şeklinde görüşler ortaya konulmuştur.

Tablo 2. Yükseköğretime girişe yönelik gelecek senaryoları.

Sınavın kalkması
<ul style="list-style-type: none"> - Ben gelecekte üniversiteye giriş sisteminde sınavın kalkacağını ya da payının azaltılacağını düşünüyorum. Çünkü bu sınav sistemi, çok ortak bir sınav ve herhangi bir meslek için gereken becerileri ölçmüyor. (Ahmet) - İlerde ÖSYM sınavlarının etkisiz olacağını ya da tamamen kalkacağını düşünüyorum. (Serpil)
Mülakat süreci
<ul style="list-style-type: none"> - Ben gelecekte sınavdan ziyade bir mülakat sistemi olacağını düşünüyorum. Şöyle ki, o bölümü okuyacak kişinin o bölüme ilgili yeteneklerine yoğunlaşan bir mülakat... Örneğin; beden eğitimi bölümünde, öğrencinin o bölüme uygun fiziksel özelliklere sahip olup olmadığı önceden ölçülüyor. Ama tıp gibi bölümlerde ise öğrenci sınavdan belli bir puanı almışsa o bölüme girebilme imkanı var. Bu öğrenciler sonra ilerde cerrah olmak istiyor. Ama kan görünce bayılabiliyor. Kişisel özellikleri bu mesleğe uygun olmadığı için yapamıyor. O yüzden bu bölümlere girecek öğrencilerin o bölüme ilgili kişilik özelliklerinin olup olmadığını ölçen bir mülakat olması gerektiğini düşünüyorum. (Ahmet) - Fakültelerin, liselerin kendilerine özel mülakatları olmalı. (Serpil) - Ben de her fakültenin kendi kriterlerine ve özelliklerine göre öğrenci almasından yanayım. Mesela özellikle eğitim fakültesi; ilerde öğretmen yetiştireceği için özel yeteneklerin ve ayrı bilgilerin değerlendirildiği objektif bir mülakatla alınmasını isterim. Mesela bir mühendislik fakültesi öğrenci seçimi yapıyorsa mühendislik derslerinin de olduğu ölçme kriterleri ölçülebilir mi diye düşünüyorum. Eğitim fakültesinin el-göz becerisinin yüksek olması gerektiğini düşünüyorum. Ama bunun bir mülakatla objektif olmasından yanayım. (Ali)
Üniversitede gözlem yapma imkanı
<ul style="list-style-type: none"> - Yetenektan ziyade ilgiyi ölçmek için, mesela; üniversitede yapılan staj ya da gözlemin lise sondaki öğrencinin istediği bölüme ilgili bu bölüme gelebilme için bir haftalık gözlem yapmış olması şartı konulabilir diye düşünüyorum. Hem bu sayede gerçekten ilgisinin olup olmadığını anlamış olur. Bilinçsizce üniversiteye gelmemiş olur. İstemediği bölüme gitmemiş olur. Yani bölüme uygun olup olmadığını lisede anlaması için zorunlu gözlem veya staj yapma imkanı sağlanabilir. (Kemal) - Lise son öğrencileri için belirli sayıda kontenjan açılrsa, mesela atıyorum 10 gün. Belki öğrenciler ilgileri olduğunu düşündükleri alanda gözlem yapma fırsatı bulabilirler. Hem üniversite ortamını görürler hem de en azından bir öngörü sahibi olabilirler. (Melek) - Bunun için lise öğrencileri için üniversite giriş sınavından önce tanıtım günleri gibi etkinlikler düzenlenebilir. (Seda)
Üniversiteye girişte aranacak kriterler
<ul style="list-style-type: none"> - Günümüzde bilişim ve yabancı dil öğretimi çok önemli. Biz buraya geldikten sonra da birtakım sınavlardan geçiyoruz ama bu sınavlarda sorulan sorular gelecekte ne kadar geçerli olacak? (Serpil) - Örneğin yabancı dil kriteri ve teknoloji alanında kriterler getirilebilir. Yani bilgisayar kullanımı ya da teknolojik araçların kullanımı gibi kriterler eklenebilir. (Cemile) - Bunların yanı sıra yaratıcılık da ön plana çıkabilir. Bir olaya, bir probleme bir çözüm nasıl getiriliyor? Klasik bir bakış açısıyla mı? Yoksa daha farklı nasıl çözülür? İnsanlar incinmeden nasıl çözülür o problem? Yani bu tarz bir kişisel görüşme ile çözülebilir. Bunlara dikkat çeken testler geliştirilebilir. (Seda)
Mentor desteği
<ul style="list-style-type: none"> - Her üniversite ve lisenin bir kardeş okul gibi bir bağ kurup; bu üniversitede okuyan öğrencilerin lisede okuyanlara mentor olabileceğini ve lisedeki öğrencilerin meslek seçimiyle ilgili sorular kolayca sorabilecekleri bir sistem olursa yanlış tercihlerin de önüne geçilebileceğini düşünüyorum. (Melek)
Başvuru mektubu
<ul style="list-style-type: none"> - Yurtdışında bazı üniversitelerde başvuru yaparken başvuru mektubu yolluyorlar. Sonra o mektuba göre kabul alıyorlar. O mektupta neden o üniversiteye daha fazla gitmek istediklerini; ne gibi özelliklere sahip olduklarını yazıyorlar. Bence bu sistem genellenilebilir diye düşünüyorum. Öğrenciler girdikleri sınavlardan aldıkları puana göre değil de gönderdikleri mektuplara göre; mesela daha önce ne kadar sosyaliler, daha önce ne gibi çalışmalara katılmışlar. Bunları belirterek üniversiteye kontenjana göre öğrenci alınabilir. (Ahmet)

Tablo 3. Kampüs düzenine yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

İşlevsel kampüsler
<ul style="list-style-type: none">
- Mimarinin yapısı değişecek bence. Klasik yapıdan çıkacak yeni bir tarza bürünecek binalar olacak. (Kemal)
- Kampüsler öyle bir konuma getirilmeli ki küçük bir minyatür gibi her türlü olanağı içinde barındırmalı. Mesela hakkını arayabileceğin küçük bir mahkeme. Sağlık alanında bir mediko. Yani öyle bir konuma gelecek ki anında çözüme ulaşabileceğin ya da yeni fikirleri geliştirebileceğin, ilgi alanlarında ilerleyebileceğin, eğitimde daha iyi olanaklarla güzel şeyler öğretebileceğin. Bunlar gibi çeşitli imkanların olabileceği bir üniversite ortamı hayal edin. (Fatma)
- Gelecekte sınıf kavramı olur mu ben onu da bilmiyorum. Sınıflar kaldırılacak belki. Dört duvar arasında değil de hani diyoruz ya doğa konularını doğada işleyelim. Deney yapmamız gereken konuları laboratuvarıda işleyelim. Yaşam alanı deyince o geldi aklıma. Açık bir yer olur. Farklı farklı temalı yerler, çeşitli bölgelere ayrılır. Eğitim derslerini alanlar burada alırlar, mühendislik derslerini alanlar orada alırlar. (Cemile)
Kampüs içi ulaşım
<ul style="list-style-type: none">
- Gelecekte kampüs olarak da ulaşımın daha rahat olduğu büyük bir üniversite geliyor aklıma. Bazı üniversitelerin kampüsleri de büyük oluyor, kendi içlerinde de ulaşım araçları oluyor. Bu bakımdan da teknik olarak gelişmiş bir üniversite geliyor aklıma. (Ali)
- Ben gelecekte her kampüsün içine kadar ulaşan bir ulaşım ağı olacağını düşünüyorum. (Cemile)
- Ben üniversite içinde yürüyen bantların olduğunu hayal ediyorum. (Melek)
Sembol şeklinde fakülte binaları
<ul style="list-style-type: none">
- Bence gelecekte her bölümün fakültesi onun mimarisi gibi olmalı; örneğin beden eğitimi bölümü. Fakülte binası stadyum gibi olmalı. Stadyuma benzeyen bir bina olabilir. Güzel sanatlar fakültesi gitar şeklinde olabilir. (Ali)
- İlginç bir mimarisi olabilir fakültelerin. Verdiği eğitimle mimarisi aşağı yukarı ilişkili olabilir. Bu türden semboller aracılığı ile herkes fakültesini kolayca bulabilir. (Melek)
Teknoloji destekli kütüphaneler
<ul style="list-style-type: none">
- Benim aklıma ilk önce kütüphane geldi kampüste. Mesela biz burada yer sorunu yaşıyoruz. Ben şöyle düşünüyorum: Belki her öğrencinin bir masası olabilir. İmkân olursa tablet, bilgisayar kullanabileceği okul içinde bir oda olabilir. Geldiğinde kendi çalışma yeri olarak orayı kullanabilir. Ve daha kapsamlı ve daha fazla kitapların olduğu bir kütüphane geliyor aklıma. (Ayşe)
- Ben de böyle kütüphanede normal gördüğüm kitaplar yerine e-kütüphane gibi bir sistem olabileceğini düşünüyorum. Yani bundan bir 10 yıl sonrasını düşündüğümüzde her öğrencinin defterlere not tutması yerine tableti elinde ve bunlarla not tutacaklar diye düşünüyorum. (Ahmet)
- Kütüphaneden kitap almak istediğinde de; kütüphaneden gidip kitap almak yerine gidip orada indirilmiş e-kitaplardan birini tabletine yükleyip bu şekilde kullanacaklar. (Kemal)
Sosyal-kültürel alanlarda çeşitlilik
<ul style="list-style-type: none">
- Bundan 20–30 yıl sonrasını düşündüğümde üniversite denildiğinde akla küçük bir şiir gelecek. Yani üniversite bir yaşam alanı olacak. İçinde yüzme havuzu, müzik enstrümanları kullanabileceğimiz alanlar. Yani tiyatroların oynanacağı yerler, kültürel faaliyetlerin gerçekleşeceği yerler geliyor aklıma. (Serpil)
- Kampüste her ilgi ve zevk alanlarına göre alanlar oluşturulabilir. Örneğin; resimle ilgili bir alan var. Orada resim yapar insanlar, daha sonra da sergilenir yaptıkları resimler. İlgili insanların tanışabileceği bir ortam oluşturulabilir. Bu sinema ve müzik için de olabilir. Birçok alana uyarlanabilir. Felsefi tartışmaların yapıldığı böyle bir amfi ortamı oluşturulabilir. Çeşitli bölümlerden insanların bir araya gelerek sosyalleşmesi sağlanır bu şekilde. (Seda)
Üst düzey güvenlik
<ul style="list-style-type: none">
- Aklıma güvenlik geldi. Mesela biz şu an girişte kart gösteriyoruz. Ama bundan 10–20 yıl sonra belki parmağımızı gösterip geçebiliriz. Gerçi parmak okuma çoğu yerde var. Yüz okuma, parmak okuma, göz bebeği bile okunup artık o kişinin kimlik bilgileri çıkartılabiliyor. Bence girişte böyle bir şey olabilir. (Fatma)
Fakülte ayrımının kaldırılması
<ul style="list-style-type: none">
- Bence gelecekte fakülte kavramı bile kalkabilir. Yani eğitimciler bir yerde, mühendisler bir yerde. Genelde üniversiteler bu şekilde. Böyle bir sistem getirildiğinde fakülteler arasında etkileşim daha kolay olabilir. Örneğin mühendislikte ne işleniyor? Biz farkında değiliz, bilmiyoruz. Ya da orada neler yapıyorlar? Ama böyle bir ortam olduğunda mesela bir mühendislik fakültesi öğrencisi de gelip bizim bölümden bir dersi dinleyebilir. Farklı etkileşimler kurulabilir. O orada o burada değil de tüm üniversite olarak bir arada olunmalı. Fakülte sistemi kaldırılabilir yani. (Ahmet)
Doğa ve teknolojinin iç içe olması
<ul style="list-style-type: none">
- Benim hayalimde doğa ve teknolojinin çok iç içe geçmiş olduğu bir üniversite var ama gitgide günümüzde küçülmeye başladı kampüs alanları. Bir kampüste bahçe bile olmuyor çoğu üniversitede. Bu yüzden gelecekte üniversitelerin sanallaşacağını ve binaların da sadece temsili kalacağını düşünüyorum. (Melek)
- İleride üniversiteler ilginç, farklı, tamamen sanal olacakmış gibi geliyor bana. E-kitap, e-hoca gibi. Gelecekte böyle şeyler olacakmış gibi geliyor. (Ali)

Kampüs Düzeni

■ Tablo 3'te görüldüğü gibi kampüs düzeni ile ilgili katılımcıların görüşleri; işlevsel kampüsler, kampüs içi ulaşım, sembol şeklinde fakülte binaları, teknoloji destekli kütüphane, sosyo-kültürel alanlarda çeşitlilik, üst düzey güvenlik, fakülte ayrımının kaldırılması, doğa ve teknolojinin iç içe olması kodları altında toplanmıştır.

Ders İşleme Tarzı

■ Tablo 4'te görüldüğü üzere yükseköğretim kurumlarının da gelecekteki ders işleme tarzlarına ilişkin katılımcı görüşleri; öğrencilerin farklı ülkelerdeki üniversitelerden ders alabilmesi, uzaktan teorik eğitim, geleneksel eğitim isteği, tartışma ve proje odaklı eğitim kodları altında toplanmıştır.

■ **Tablo 4.** Ders işleme tarzına yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

Proje odaklı eğitim
<ul style="list-style-type: none">
- Şöyle bir şey düşündüm şu an mesela, dört senelik lisans programları var. Bu eğitimin ilk birinci yılı temel dersler değil bölüm dersleri ile ilgili teorik bilgiler olmalı. Öğrenciler, üç sene boyunca o bilgilerle ilgili proje geliştirmeli. Öğrencilerin mezun olması da projeyi getirmesine bağlı ama proje son sene filan değil öğrendiği bilgilere bağlı olmalı üç yıl boyunca geliştirilmeli. (Ayşe)
- Mesela uygulamayı başka bir üniversitede yapabiliriz. Böyle bir durum da olabilir. Belki proje yarışmaları olacak, belki olimpiyatlar olacak farklı üniversitelerde. (Ali)
- Gelecekte belki öğrencinin uygulamasını başka bir ülkede yapma zorunluluğu bile getirilebilir. (Seda)
- Evet öğrenciden bir uygulamayı kendi ülkesinde, bir uygulamayı başka ülkede yapması mümkün olabilir. (Melek)
Uzaktan teorik eğitim
<ul style="list-style-type: none">
- Gelecekte üniversitelerin ekonomiklik açısından daha fazla kişiye, daha fazla öğrenciye hitap etmesi gerekecek. Ama belki bir hoca kendi odasından da binlerce kişiye eğitim verecek. (Fatma)
- Şöyle de olabilir. Bilgilerin teorik kısmı uzaktan da verilebilir. Yeniden yapılandırılması, o bilginin yorumlanması, sınıfta bir araya gelinerek yapılabilir. Böylelikle hem zaman kazanılır hem de öğrenciler daha aktif olur. Belki bilgi yeniden üretilmiş olur. Daha yaratıcı sistem oluşur. Bu sayede öğrencilerin yalnızlaşması sorunu da ortadan kalkmış olur. (Ahmet)
- Gelecekte eğitim üniversitelerde biraz daha sanallığa gidecek bence. (Kemal)
Tartışma odaklı eğitim
<ul style="list-style-type: none">
- Öğrencinin az olduğu sınıflarda konuyu anlatmaktan ziyade o konuyu bir tartışma konusu yaparak veya tartışma ortamı yaratarak konuyu buradan öğrenebiliriz. Yani öğretmen konuyu anlatan değil yöneten ya da yönlendiren olacak. Daha çok öğrenciler aktif olacak. (Cemil)
- Münazara tekniği gelecekte çok daha fazla kullanılacak bence. (Serpil)
- Örneğin felsefe. Mesela biz felsefe dersi görüyoruz. Ama içeriği ne kadar dolu? Hani içeriği daha iyi doldurularak öğrencilerin tartışarak ve sorgulayarak ders işleme sağlanabilir. (Ali)
Öğrencilerin farklı ülkelerde ders alabilmesi
<ul style="list-style-type: none">
- Benim de aklıma şu geldi: Sadece bir ülkede değil de ortak kriterler olabilir öğrencileri alan. Mesela şu an Erasmus'la gitmek bile belli işlemlere tabi olarak gerçekleşiyor. Ama belki on yıl sonra ben bir dönem dersi alıyorum, bazı derslerimi Fransa'da alıp diğer derslerimi İngiltere'de alabilirim. Yani artık gitmek bu kadar işleme tabi olmayacak. Yani daha rahat geçişler olacak. Bir dönem bir dersi oradan, diğer bir dönem dersi başka bir yerden. Belki beş-altı farklı ülkede üniversite okunabilecek. Farklı farklı kültürleri de tanımış olur öğrenciler böylece. (Ahmet)
Geleneksel eğitim isteği
<ul style="list-style-type: none">
- Ben anti-tez olarak bir şeyler söylemek istiyorum. Hani herkes sanal olacağını düşünüyor ya bence bir grup insan da sanal eğitim almak istemeden kara tahtada eğitim isteyecek. Hocayla doğrudan etkileşim kurmak isteyen, defter kitap isteyen insanlar da olacak. Onlar için de özel üniversiteler olacak diye düşünüyorum. Herkes uzaktan eğitimin olmasını istemeyecek yani. Rahatsız olanlar da olacak ve onlar için de ayrı bir üniversite olacak. (Ayşe)

Ders Değerlendirmesi

■ Tablo 5'te görüldüğü üzere yükseköğretim sürecinde ders değerlendirme ile ilgili katılımcıların görüşleri; akran değerlendirme, ürünün değerlendirme, proje odaklı değerlendirme ve düşünce odaklı değerlendirme kodları altında toplanmıştır.

■ **Tablo 5.** Ders değerlendirmesine yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

Proje odaklı değerlendirme
<ul style="list-style-type: none">
- Bence gelecekte ölçme değerlendirme işlemlerinde değişiklik olacak. Yani böyle klasik sınavlar artık kaldırılacak. Belki şu istenebilir: Bir proje üretmek. Birer proje, birer fikir. Gelecekte bunlar öğrenciden beklenebilir. Bu şekilde not verilebilir.
- Gelecekte klasik tarzda, bilgiyi yazıp verme şeklinde sadece sınama olmayacak. Bilgiyi sınama değil, fikirler sınanacak, bir projede yer alıp yer almadığı sınanacak. (Cemile)
Ürünün değerlendirilmesi
<ul style="list-style-type: none">
- Ben gelecekte sınavların yazılı olacağını düşünmüyorum hiçbir şekilde. Belki ortaya çıkan ürünü eleştirmek şeklinde olabilir. Bir şekilde fikir sunmak, bir ürün çıkarmak önemli hale gelecek. Yani esas olarak üretime önem verilecek. (Fatma)
- Somut bir ürünün değerlendirilmesi gerek. Ya da bir düşünce... (Melek)
Düşünce odaklı değerlendirme
<ul style="list-style-type: none">
- Üretilen düşüncenin farklılığına, özgünlüğüne, işlevsel özelliğine de puan verilecek. (Fatma)
- Evet illaki insanlar bir şey üretemeyebilir. Bir üretmez, iki üretmez ama sonuçta bu bir zorunluluk. Şöyle dersin, dönemin başında; sizden bir proje üretmeniz isteniyor. Dönemin sonuna kadar illaki insanlar bir şeyler üretirler. Çünkü artık düşünce çağındayız, herkesten bir şeyler bekleniyor, fikirler tartışılıyor. Yani ilerde okunan, ezberlenen bilginin çok tatmin edeceğini düşünmüyorum. (Ali)
- Düşünce de olabilir. Öğrenciler bunu eleştirebilirler kendileri aralarında. (Ahmet)
- Evet o tarzda değerlendirilebilir dersler. Ürettiğimiz projeniz neye yönelik? Gelecekte neye yarayacak? Veya pratik anlamda şu an neye yarıyor? Bunun üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. (Seda)
Akran değerlendirmesi
<ul style="list-style-type: none">
- Bence gelecekte derslerle ilgili sınav yapılmayacak. Ya da yapılacaksa bile öğrenciler birbirlerine not verecek. (Serpil)

■ **Tablo 6.** Bilgiye erişim imkanına yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

Hızlı ve zengin kaynak desteği
<ul style="list-style-type: none">
- Gelecekte daha da hızlı olacak bilgi kaynağına ulaşma. Öğrenciler, istediği kaynağı her an elde edebilecek. (Fatma)
- Her merak ettiğin bilgiye mesela anında ulaşabileceksin. Kitap peşinde koşulmayacak. Bir üniversitenin elektronik veri tabanında her türlü kaynak bulunacak. Onları öğrenciler bireysel olarak interaktif yoldan alacaklar. (Ali)
Üniversitelerin ortak bilgi havuzu
<ul style="list-style-type: none">
- Şu anda mesela biz kırtasiyelerden ders notu alıyoruz. Gelecekte böyle bir şey olmayacak bence. Üniversitelerin ortak bir havuzu olup tüm bilgiler orada toplanacak. Bunun için bir veri tabanı oluşturulur. Mesela atıyorum: Ben belki başka bölümlerin notunu da oradan alabilirim. İsteyen öğrenci her bilgiye oradan ulaşabilecek. Yani öğretmenler de koyabilir, öğrenciler de koyabilir. Bir bütün olarak üniversite bilgi havuzu olacak. (Melek)
Evrensel kütüphane sistemi
<ul style="list-style-type: none">
- Ben gelecekte başka ülkelerin kütüphanelerine bizzat gitmek yerine üç boyutlu olarak gezebileceğimizi düşünüyorum. O herhangi bir ülkenin kütüphanesine bir şekilde uzaktan erişim olabileceğini düşünüyorum. (Cemile)
- Şu an hayal edemiyorum ama istediğimiz kitabı projeksiyon gibi gözümüzün önüne getirecek cihazlar olacak. (Ayşe)

Bilgiye Erişim İmkanı

■ Tablo 6'da görüldüğü üzere bilgiye erişim imkanı ile ilgili katılımcıların görüşleri; hızlı ve zengin kaynak desteği, üniversitelerin ortak bilgi havuzu ve evrensel kütüphanecilik sistemi kodları altında toplanmıştır.

■ **Tablo 7.** Diplomanın tanınırlığına yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

Uluslararası diploma
- Gelecekte diplomalar dünya standartlarında geçerli hale gelecek bence. Mesela aldığımız diploma sadece Türkiye’de geçerli olduğu zaman başka ülkeler tanımıyor bunu. Ama diplomalar dünya standardında olursa başka ülkelerde de çalışabiliriz. (Ayşe)
- Mesela şöyle düşünün: Sürücü belgesi aldığınız zaman tüm dünyada araba kullanabiliyorsunuz. Bunun gibi bir diploma olacak. O diploma dünyanın her tarafında geçerli olacak. (Kemal)
Nota dayalı olmayan diploma
- Gelecekte öyle bir diploma olacak ki bu diploma nota göre alınmayacak. Yani artık insanlar not kriterlerini baz almayacaklar. Çünkü yeni dünyada fikirler, düşünceler önemli olacak. Proje gibi bir şeyler oluyorsa, onun kriteri de konulabilir. Belki başarılılarımız şeyler diplomada yazılı olabilir. Ama bir nota bağlı kalınmayacak. (Fatma)
Dijital diploma
- Ben diplomaların kağıt olmaktan çıkıp sanal sistem üzerinden verileceğini düşünüyorum. Gelecekte diploma basmak kağıt israfı olarak bile görülecek. O sanal sistemde de hani uzaktan eğitim yaygınlaşırsa insanlar çok rahat bir şekilde çok fazla bölüm okuyabilecekleri için bu yaygın hale gelecek. (Melek)

Diplomanın Tanınırlığı

■ Tablo 7’de görüldüğü üzere üniversite diplomalarının tanınırlığı ile ilgili katılımcıların görüşleri; uluslararası diploma, nota dayalı olmayan diploma ve dijital diploma kodları altında toplanmıştır.

Mezunların İş Piyasasının İhtiyacını Karşılması

■ Tablo 8’de görüldüğü üzere mezunların iş piyasasının ihtiyacını karşılması ile ilgili katılımcıların görüşleri; her mezunun şirket kurması, gelecekte uzmanlaşmanın artması ve işverenlerin beklentilerinin değişmesi kodları altında toplanmıştır.

■ **Tablo 8.** Mezunların iş piyasasının ihtiyacını karşılmasına yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

İşverenlerin beklentilerinin değişmesi
- Ben çalışanların gelecekte daha nitelikli olacağını düşünüyorum. Çünkü bundan 10 yıl sonra iş başvurusu yaptığın zaman, bilgisayar bilme seviyeni sormayacaklar. 20 yıl sonra o işi yapan robot, makine neyse bunu kullanabiliyor musun, onu programlayabiliyor musun diye soracaklar. (Ahmet)
Her mezunun şirket kurması
- Ben iş dünyası ile ilgili bir şey söylemek istiyorum. Bence kişiler daha özgür olacak. Daha serbest bir iş ortamı olacak. Bir ast-üst değil de, hiyerarşi değil de herkes kendi işini kurarak bir şekilde iş dünyasına girecek. (Fatma)
- Belki her insan bir şirket olacak. Her insan aynı zamanda bir şirket sahibi olacak. Dediğim gibi eğitimle ilgili bir organizasyon bile olabilir. (Kemal)
- Geçmişe göre insanlar daha nitelikli olmak zorunda. Hatta gerçekten refah seviyesi yükselir, insanlar nitelikli olursa eski standartlara kimse dönüp bakmaz. Çünkü artık her insan bir şirket olursa kendi niteliğini sergilemek ister. Kendi becerilerini göstermek ister. (Cemile)
Uzmanlaşmanın artması
- Gelecekte bir işte uzmanlaşmanın artacağını düşünüyorum. Böylece yüksek lisans, doktora yapanların sayısı artar. Çünkü iş piyasasının istekleri ancak bu şekilde karşılanabilir. (Serpil)
- Programlar uzmanlaşmaya uygun şekilde düzenlenmeli bence. (Ayşe)

■ **Tablo 9.** Eğitimde robot öğretmenlerin kullanılmasına yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

Robot öğretmen profilinin tasarlanması
- Bence öğrenciler kendi robot öğretmen profilini oluşturacaklar. Ve sistem öğrencilere o robot öğretmeni atayacak. Gelecekte böyle olacağını düşünüyorum. Şu an bence buna doğru gitmeye başlıyoruz. (Fatma)
- Robotlara önceki nesillerin deneyimleri bazı program ve uygulamalarla yüklenebilir. (Serpil)
- Belki nasıl robot istersiniz diye bir anket yapılabilir. Eğer böyle bir şey olursa herkes buna uygun bir şey yapar ve profil oluşturulur. O profil o sınıfa ya da öğrenciye uygun olur. (Melek)
Robotların ders anlatması
- Şu an ülkemizde ve dünyada öğretmeni olmayan yerler var. Bu çocuklar hiç eğitim almamaktansa, robotlarla eğitim alabilir. (Ahmet)
- Kaçtırdığımız dersleri robotlardan dinleyebilme imkanımız olabilir. (Cemile)
Robot hoca siparişi
- Gelişmiş ülkelerden robotlar sipariş edilebilir. Mesela Japonya’dan robot hoca getirilebilir. (Ali)

Eğitimde Robot Öğretmenlerin Kullanılması

■ Tablo 9’da görüldüğü üzere gelecekte robot öğretmenlerin eğitimde kullanılmasına ilişkin katılımcıların görüşleri; robot öğretmen profilinin tasarlanması, robotların ders anlatması ve robot hoca siparişi kodları altında toplanmıştır.

Öğretim Üyelerinin Nitelikleri

■ Tablo 10’da görüldüğü gibi öğretim üyelerinin nitelikleri ile ilgili katılımcıların görüşleri; bilgi anlamında öğrenci ile öğretim üyesinin eşit hale gelmesi

■ **Tablo 10.** Öğretim üyelerinin niteliklerine yönelik yükseköğretimde gelecek senaryoları.

Bilgi anlamında öğrenci ile öğretim üyesinin eşit hale gelmesi
- Geçmişten günümüze baktığımızda eskiden hoca profilleri daha mükemmel olarak görünüyordu. Eskiden hocalara herşeyi o bilir gözüyle bakılıyordu. Zamanla bu azalmaya başladı. Yani hocalar öğrencilerle daha eşit konuma gelmeye başladı. Ve öğrencilerin fikirlerine de önem verilmeye başlandı. Yani bu zamanla daha eşit konuma çekilebilir. (Melek)
- Böylece öğrencilerin aynı seviyede bulunduğu öğretim üyesiyle daha iyi iletişime geçebileceğini düşünüyorum. (Ahmet)
Deneyim odaklı akademisyenlik
- Benim yaş konusuyla ilgili bir düşüncem var. Birincisi şey olabilir: Mesela birçok deneyim geçirmiş olmasıyla alakalı olarak 40 yaş üstü insan uygulamalarıyla birlikte deneyimlerine göre öğretim üyesi olabilir. Ya da diğer ihtimalle herhangi biri içimizden biri bile eğitim başarısına göre öğretim üyesi olabilir. Mesela diyelim ki bir nevi var. Bunlar fazladan ders alan arkadaşlarımız olabilir. Hocalarımız geri plana çekilebilir yavaş yavaş. Öğrenci de herhangi bir derste, herhangi bir şekilde hoca olabilir. (Cemile)
Durumsal akademisyenlik
- Ben akademisyenlerin ilerde bir dersi her şekilde işleyebilecek şekilde esnekliğe sahip olacaklarını düşünüyorum. Tek bir tarza sahip olmaksızın, sınıfın gidişatına göre ve gözlemediği şeylere göre her an bir değişim yapabilecek bir hoca. Ya da başarılı bir şekilde öğrenciye bilgiyi aktarabilecek bir esnekliğe sahip olması ve olaylara pratik çözüm bulabilme yeteneği olması gerektiğini düşünüyorum hocaların. (Ali)
Yenilikçi akademisyenlik
- Öğrenci öğretmenden ziyade eğitimde aktif kişi olarak kabul edilmesiyle birlikte akademisyenin daha dışa dönük yani yenilikçi olması lazım. Çünkü her şey buna bağlı. Yani üniversitede bu şekilde düşünen insanlar olmalı. (Serpil)

retim üyesinin eşit hale gelmesi, deneyim odaklılık, çok yönlülük, durumsal ve yenilikçi akademisyenlik kodları altında toplanmıştır.

Tartışma

Eğitim geleceğe dönük bir faaliyettir (Facer ve Sandford, 2010) ve herkes gelecekte neler yaşayacağını ve nasıl bir gelecek le karşılaşılacağını merak etmektedir. Akademik olarak da durum böyledir ve gelecekte neler olacağı konusu araştırılmaktadır (Huisman vd., 2012). Öğrenmenin geleceği hakkında Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan bir raporda, gelecekte eğitimi etkileyecek dinamiklerin demografik değişimler, küreselleşme, göç, teknoloji ve iş piyasası olacağı belirtilmiştir (Redecker vd., 2011).

Günümüzde eğitim, yerel okullardan küresel üniversitelere doğru genişlemiştir (Sinha, 2013) ve bu durum küreselleşmenin ilk günlerinde İspanyol sosyolog Manuel Castells Olivan'ın "*çevremizde küreselleşmenin gücünden etkilenmeyecek hiçbir şey yoktur*" sözünü doğrular niteliktedir (Bhattacharya, 2012). Ancak küreselleşmenin en büyük etkisinin de yükseköğretim sistemi üzerine olduğu düşünülmektedir (Levent, 2016). Küreselleşme ve "bilgi ekonomisi" karşısında birçok ülke, makro politikalar geliştirerek yükseköğretim kurumlarının rekabet gücünü artırmaya çalışmaktadır (Christensen ve Eyring, 2012; Ritzen, 2006).

Bu araştırmaya katılan katılımcıların bir kısmının, gelecekte üniversiteye girişte merkezi sınavların kalkacağı ve öğrenci seçiminde farklı bir sistemin uygulanacağı şeklindeki görüşleri dikkat çekicidir. Günümüzde Türkiye'de üniversitede okumak isteyen öğrenciler, zorlu bir merkezi seçme sınavına girmekte ve gençlik yıllarını bu sınava hazırlıkla geçirmektedir. Yükseköğretim Kurulu (2007), çoktan seçmeli sınav sistemi nedeniyle öğrencilerin kendini ifade zorlanan, problem çözme becerisi yeterince gelişmemiş, sosyal etkinlik deneyimi olmayan ve toplumdan kopuk bir neslin yetiştiğini belirtmektedir. Katılımcılardan bazıları, çoktan seçmeli sınavlarla yapılan merkezi yerleştirme yerine başvuru mektubu ve üniversitedeki bölümlerin kendi mülakatlarını yapmaları gibi farklı yöntemlerin öğrenci seçiminde kullanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Bu araştırmada eğitim fakültesi öğrencilerinin neredeyse tamamı, gelecekte yükseköğretimde bilişim teknolojilerinin çok daha fazla kullanılacağı yönünde görüş bildirmiştir. Araştırmanın bu bulgusu literatürde benzer araştırmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir (Christensen ve Eyring, 2011; Facer ve Standford, 2010; Glenn ve D'Agostino, 2008; Singh, 2012). Nitekim yükseköğretimde öğretme ve öğrenmede yeni eğilimlerin teknoloji kullanımına odaklandığı görülmektedir (Glenn, 1997; Küçükcan ve Gür, 2009; Singh, 2012).

Bu araştırmada, yükseköğretimde geleneksel ders işleme tarzının değişerek uzaktan eğitimin gelecekte yaygınlaşacağı katılımcılarından belirtilmiştir. Zira iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle şimdiden uzaktan eğitim birçok alanda tercih edilmeye

başlanmıştır ki gelecekte de daha ileri seviyelere ulaşacağı düşünülmektedir. Alexander (2014) da 2024'te birçok yükseköğretim kurumunun uzaktan eğitim ve çevrimiçi kurslar yoluyla eğitim vereceğini vurgulamıştır. Ancak bu durumun bilginin teorik kalması ve sosyal yaşamı zayıflatması gibi dezavantajlarının yanında zaman tasarrufu sunması, birçok diploma programında okuma imkanı sağlaması gibi avantajlarının da bulunduğu söylenebilir.

Eğitimde teknolojinin etkin kullanım eğilimlerinden birisi, geçtiğimiz son birkaç yılda kitlesel açık çevrimiçi kursların uzaktan eğitim alanında büyük bir gelişme göstermesidir (Billington ve Fronmueller, 2013). Düşük maliyetleri ile geleneksel eğitime alternatif olan kitlesel açık çevrimiçi kurslar, üniversitelerin yapısını ve işleyişini büyük ölçüde etkilemektedir (Bradshaw, 2013). 2030 yılında yetişkin eğitiminin dijital araçlarla her yerde gerçekleşeceği ve teknolojinin kişisel ihtiyaçlara göre öğrenme aktivitelerine uyarlanacağı düşünüldüğünde (Castaño Muñoz, Redecker, Vuorikari ve Punie, 2013) birçok gelecek bilimcinin çevrimiçi öğrenmenin günümüzde dikkate değer bir yenilik olduğu konusunda görüş birliği içinde oldukları görülmektedir (Christensen ve Eyring, 2011).

"Kitlesel açık çevrimiçi kurslar (*massive open online courses*)" ya da "Kitlesel çevrimiçi açık dersler" yükseköğretim alanında gelecekteki en önemli eğitim modellerinden biri olarak gösterilmektedir (Diaz, Brown ve Pelletier, 2013). Billington ve Fronmueller (2013), kitlesel açık çevrimiçi kursların üniversiteler üzerindeki etkilerinin aşağıdaki şekillerde olabileceğini ileri sürmüştür:

- Kitlesel açık çevrimiçi kurslar yükseköğretimde örgün eğitimin yerini alacak ve böylece birçok kampüs kapanacaktır.
- Kitlesel açık çevrimiçi kurslar hayalidir, iflas edecek ve değersizleşecektir.
- Yüksekokullar örgün eğitime ek olarak kitlesel açık çevrimiçi kurslar olarak kullanılacaktır.
- Yükseköğretimde kitlesel açık çevrimiçi kurslar, çevrimiçi sınav yapan siteler haline gelecektir.
- Üniversiteler kitlesel açık çevrimiçi kurslar ile ortaklık yapacaktır.
- Kitlesel açık çevrimiçi kurslar, bir üniversite gibi akreditasyon alacaktır.
- Nitelikli eğitim için kitlesel açık çevrimiçi kurslar anahtar bir araç olacaktır.
- Üniversitede alınan ders kredilerinin transferini sağlayan bir yöntem geliştirilecektir.

Bilişim teknolojisindeki hızlı gelişmelere paralel olarak eğitim-öğretim sürecinde robotların yer alması ve öğretmenin birçok görevini üstlenebileceği görüşü bu araştırmadan elde edilen diğer dikkat çekici bulgudur. Teknolojinin baş döndürücü bir hızda geliştiği ve geçmişten günümüze eğitimde teknoloji kullanımının geçirdiği evreler göz önüne alındığında her ne kadar insani vasıfları taşımadıkları gerekçesiyle

büyük dezavantajlara sahip olsalar da robotların eğitim-öğretim sürecinde gelecekte kullanılacağı öngörülmektedir. Sönmez'e (2008, s. 31) göre gelecekte robotlar her öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyini dikkate alarak eğitim verecek ve sınav yapacak biçimde programlanacaktır.

Çağın gerisinde kalmış ders içeriklerine ve katı eğitim anlayışına sahip olan bir üniversite, öğrencilerin ihtiyaçlarını ve iş piyasasının beklentilerini karşılamakta yetersiz kalmaktadır (British Council, 2014; Higgins ve Thomas, 2016). Bunun yanında üniversitenin çıktısı olan mezunları istihdam edecek olan çevrenin ve alanların tahmini, üniversitedeki öğretim elemanı niteliği ile doğrudan ilişkilidir (Bakioğlu, 2015, s. 43). Bu durum geleceğin nitelikli insan gücünü yetiştiren kişiler olarak akademisyenlerden beklenen rol ve sorumlulukların değişmesine neden olmaktadır. Zira günümüzde modern üniversitelerin geçirdiği değişimler göz önüne alındığında gelecekte akademisyen niteliklerinde de bazı değişikliklerin olacağı öngörülebilmektedir. Bu çalışmada katılımcıların bir kısmı tarafından belirtilen; öğrenciyi merkeze alan, teorik eğitim yerine uygulamaya ağırlık veren, öğrencileriyle etkili iletişim kurabilen, yenilikçi ve çok yönlü akademisyenlerin gelecekte daha fazla tercih edileceği söylenebilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgulardan bir diğeri ise bilgiye erişim imkanına ilişkin katılımcı görüşleri; bilgiye hızlı ulaşma, üniversitelerin ortak bilgi havuzu ve evrensel kütüphane sisteminin gelecekte olacağı yönündedir. Zira günümüzde bile uluslararası veritabanları ile yayınevlerinin sunduğu bilgi hizmetleri coğrafi ve fiziksel engelleri çoktan kaldırmış durumdadır. Çanak (2011) tarafından aktarılan bilgiye göre klasik kütüphane hizmetlerinin sunulduğu geleneksel kütüphane binaları yerine gelecekteki üniversite kütüphaneleri bilgi hizmetlerinin ulaştırılmasında elektronik bilgi kaynakları, görsel-ışitsel kaynaklar, basılı kaynaklar üçgeninin yanı sıra çok amaçlı teknolojik altyapıyı ve öğrencilerin tüm gereksinimlerine uygun olarak tasarlanmış fiziksel mekanları bir araya getirecektir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak yükseköğretimin geleceğine yönelik uygulayıcılara ve araştırmacılara öneriler aşağıda verilmektedir:

- Yükseköğretime girişte öğrenci seçimi için öğrencilerin akademik başarıları yanında kişisel becerilerine, donanımlarına ve deneyimlerine de bakılabilir.
- Üniversite kampüsleri daha teknolojik, sosyal ve kültürel etkinliklere uygun, güvenliği yüksek, doğayla iç içe olacak şekilde yeniden tasarlanabilir.
- Üniversitede dersler, öğrencilerin proje ve fikir geliştirmelerine daha fazla önem verecek şekilde işlenebilir.
- Ders değerlendirmeleri sadece sınav odaklı değil aynı zamanda proje, ürün ve düşünce odaklı olabilir.

- Öğrencilerin bilgiye erişiminde ulusal ve uluslararası veritabanlarına üyelikler yaygınlaştırılabilir, e-kütüphane ve kaynak sayıları artırılabilir.
- Gelecekte iş piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda ders programları yeniden gözden geçirilebilir.
- Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir. Farklı nitel araştırma desenlerinin kullanıldığı başka araştırmalarla yükseköğretimde gelecek senaryolarına ilişkin farklı boyutlar incelenebilir. Ayrıca bu konuda nitel analiz bulgularına dayalı olarak anket veya ölçek geliştirilerek daha genel sonuçlar elde edilebilir.
- Yabancı ülkelerden seçilecek birkaç ülkenin yükseköğretimde gelecek senaryoları ile Türkiye'deki yükseköğretim senaryolarının karşılaştırmalı analizine yönelik çalışmalar yapılabilir.

Kaynaklar

- Alexander, B. (2014). Higher education in 2014: Glimpsing the future. *Educause Review*, 49(5), 91–98.
- Anderson, J., Boyles, J. L., and Rainie, L. (2012). *The future of higher education*. Pew Research Center. 15 Mart 2016 tarihinde <http://www.pewinternet.org/2012/07/27/the-future-of-higher-education/> adresinden erişildi.
- Aubusson, P., and Schuck, S. (2013). Teacher education futures: Today's trends, tomorrow's expectations. *Teacher Development*, 17(3), 322–333.
- Avella, J., Kebritchi, M., Nunn, S., and Kanai, T. (2016). Learning analytics methods, benefits, and challenges in higher education: A systematic literature review. *Online Learning*, 20(2), 1–17.
- Azman, N., Sirat, M., and Karim, M. A. (2010). Building future scenarios for Malaysian universities. *Journal of Asian Public Policy*, 3(1), 86–99.
- Bakioğlu, A. (2015). *Yükseköğretimin yönetimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bejnaghi, A., Trencher, G., Moztafzadeh, F., Mozafari, M., Maknoon, R., and Leal Filho, W. (2016). Future sustainability scenarios for universities: Moving beyond the United Nations decade of education for sustainable development. *Journal of Cleaner Production*, 112, 3464–3478.
- Bhattacharya, J. (2012). Higher education in India: Emerging scenario. *Indian Journal of Higher Education*, 3(1), 34–37.
- Billington, P. J., and Fronmueller, M. P. (2013). Moocs and the future of higher education. *Journal of Higher Education: Theory and Practice*, 13(3/4), 36–43.
- British Council (2014). *Understanding India - The future of higher education and opportunities for international cooperation*. 08 Şubat 2016 tarihinde https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/understanding_india_report.pdf adresinden erişildi.
- Blass, E., and Hayward, P. (2014). Innovation in higher education: Will there be a role for "the academe/university" in 2025? *European Journal of Futures Research*, 2(1), 1–9.
- Blass, E., Jasman, A., and Shelley, S. (2010). Visioning 2035: The future of the higher education sector in the UK. *Futures*, 42(5), 445–453.
- Bradshaw, D. (2013). The fifty ideas that shaped business today. *Financial Times*, June, 49.
- Brennan, J., Enders, J., Musselin, C., Teichler, U., and Valimaa, J. (2008). *Higher education looking forward: An agenda for future research*. Strasbourg: European Science Foundation.

- Casares, J., Dickson, D. A., Hannigan, T. Hinton, J., and Phelps, A. (2011). *The future of teaching and learning in higher education*. 12 Ocak 2016 tarihinde https://www.rit.edu/provost/sites/rit.edu/provost/files/future_of_teaching_and_learning_reportv13.pdf adresinden erişildi.
- Castaño Muñoz, J., Redecker, C., Vuorikari, R., and Punie, Y. (2013). Open Education 2030: Planning the future of adult learning in Europe. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 28(3), 171–186.
- Christensen, C. M. (2008). *Disruptive innovation and catalytic change in higher education*. 14 Ocak 2016 tarihinde <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/ff0810s.pdf> adresinden erişildi.
- Christensen, C. M., and Eyring, H. J. (2011). *The innovative university: Changing the DNA of higher education from the inside out*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Christensen, C. M., and Eyring, H. J. (2012). The innovative university: Changing the DNA of higher education. In Devlin, M.E. (Ed.), *Forum futures* (pp. 47–53). Cambridge, MA: Forum Futures.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çanak, T. A. (2011). Dijital çağda kütüphanelerin yeni yüzü: bilgiye erişim merkezleri. *Bilgi çağında varoluş: "Fırsatlar ve Tehditler" Sempozyumunu bildiriler kitabı*. İstanbul: ÜNAK. 24 Şubat 2016 tarihinde <http://www.bby.hacettepe.edu.tr/akademik/tolgacakmak/file/unak09.pdf> adresinden erişildi.
- Diaz, V., Brown, M., and Pelletier, S. G. (2013). *Learning and the massive open online courses: A report on the ELI focus session* (ELI White Papers). Washington: Educause. 24 Mart 2016 tarihinde <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/ELI3029.pdf> adresinden erişildi.
- Dwivedi, P., and Maheshwari, M. (2013). A study of current scenario of Indian higher education system. *Indian Journal of Higher Education*, 4(1), 52–57.
- Eckersley, R. (1999). Dreams and expectation: Young people expectation and preferred futures and their significance for education. *Futures* 31(1), 73–90.
- EDUCAUSE. (2010). *The future of higher education: Beyond the campus*. 22 Şubat 2016 tarihinde <http://www.educause.edu/library/resources/future-higher-education-beyond-campus> adresinden erişildi.
- Facer, K., and Sandford, R. (2010). The next 25 years? Future scenarios and future directions for education and technology. *Journal of Computer Assisted Learning*, 26(1), 74–93.
- Glenn, A. D. (1997). Technology and the continuing education of classroom teachers. *Peabody Journal of Education*, 72(1), 122–128.
- Glenn, M., and D'Agostino, D. (2008). *The future of higher education: How technology will shape learning*. The Economist Intelligence Unit. 13 Ocak 2016 tarihinde [https://www.nmc.org/pdf/Future-of-Higher-Ed-\(NMC\).pdf](https://www.nmc.org/pdf/Future-of-Higher-Ed-(NMC).pdf) adresinden erişildi.
- Gültekin, M. (2006). Eğitimde güncel bir kavram: Gelecek. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 45, 61–83.
- Higgins, B., and Thomas, I. (2016). Education for sustainability in universities: Challenges and opportunities for change. *Australian Journal of Environmental Education*, 32(1), 91–108.
- Huisman, J., Boer, H., and Bótas, P. C. P. (2012). Where do we go from here? The future of English higher education. *Higher Education Quarterly*, 66(4), 341–362.
- Karadağ, R., and Kayabaşı, B. (2013). Future scenarios regarding tablet computer usage in education and writing. *Asian Social Science*, 9(17), 105–110.
- Küçükcan, T. ve Gür, B. S. (2009). *Türkiye'de yükseköğretim: Karşılaştırmalı bir analiz*. Ankara: SETA.
- Levent, F. (2016). The economic impacts of international students mobility in the globalization process. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 3853–3870.
- McIntyre, C. (2004). Using scenarios and simulations to plan colleges. *Planning for Higher Education*, 33, 18–29.
- Mowery, D. C., and Sampat, B. N. (2006). Universities in national innovation systems. In J. Fagerberg, D. C. Mowery, and R. R. Nelson (Eds.), *The Oxford handbook of innovation* (pp. 209–236). New York, NY: Oxford University Press.
- OECD (2006). *Four future scenarios for higher education*. 13 Şubat 2016 tarihinde <https://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/42241931.pdf> adresinden erişildi.
- Ogilvy, J. (1993). Three scenarios for higher education: The California case. *The NEA Higher Education Journal*, 9(1), 25–67.
- Parlar, H. (2012). Bilgi toplumu, değişim ve yeni eğitim paradigması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 193–209.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative evaluation and research methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Redecker, C., Leis, M., Leendertse, M., Punie, Y., Gijssbers, G., Kirshner, P., ... Hoogveld, B. (2011). *The future of learning: Preparing for change*. Luxembourg: Office for Official Publications of the EC.
- Ritzel, J. M. M. (2006). Scenarios for higher education, 2020 or when will China invade Iran? *Keynote address during the OECD Ministerial Meeting*, June 27, 2006, Athens, Greece. ??? tarihinde <http://prea2k30.scicog.fr/ressources/accesfichier/24.pdf> adresinden erişildi.
- Sellin, B. (2002). *Scenarios and strategies for vocational education and lifelong learning in Europe*. 03 Mart 2016 tarihinde www.cedefop.europa.eu/files/5131_en.pdf adresinden erişildi.
- Sinha, A. B. (2013). Challenges & opportunities in higher education. *HEF's Indian Journal of Higher Education*, 4(1), 20–26.
- Singh, R. J. (2012). Current trends in higher education learning and teaching. *South African Journal of Higher Education*, 26(1), 5–9.
- Snoek, M. (2003). The use and methodology of scenario making. *European Journal of Teacher Education*, 26(1), 9–19.
- Sönmez, V. (2008). *Gelecekteki olası eğitim sistemleri* (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Teichler, U. (2013). New challenges for higher education and the future of higher education research. *South African Journal of Higher Education*, 27(2), 309–329.
- UNICEF (2015). *The investment case for education and equity*. Erişim adresi: https://www.unicef.org/publications/files/Investment_Case_for_Education_and_Equity_FINAL.pdf
- Van Wieringen, F., Sellin, B., and Schmidt, G. (2003). *Future education: Learning the future scenarios and strategies in Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the EC.
- Wegner, G. R. (2008). *Partnerships for public purposes: Engaging higher education in societal challenges of the 21st century*. San Jose, CA: The National Center for Public Policy and Higher Education.
- White, S. C., and Glickman, T. S. (2007). Innovation in higher education: Implications for the future. *New Directions for Higher Education*, 137, 97–105.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yükseköğretim Kurulu (2007). Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi. 17 Kasım 2015 tarihinde http://www.yok.gov.tr/documents/10279/30217/yok_strateji_kitabi/27077070-cb13-4870-aba1-6742db37696b adresinden erişildi.